

Meetellen en meedoen

Armoedebeleid als vernieuwing van de samenleving

Manifest van de Sociale Alliantie

oktober 2006

Inhoud

Introductie

Meetellen en meedoen
Samenleving behoeft fatsoenering

Deel 1 - Actieprogramma's rond:

Evenwichtige beeldvorming
Volwaardig burgerschap
Betaalde en onbetaalde arbeid
Leefbaar inkomen
Sociale zekerheid
Toegankelijk onderwijs
Fatsoenlijk wonen
Goede gezondheidszorg

Deel 2 - Maatregelen ten gunste van:

Kinderen en jongeren
Armen van generatie op generatie
Migranten
Chronisch zieken en gehandicapten
Alleenstaande ouders
Alleenstaanden
Kleine zelfstandigen
Dak- en thuislozen
Arbeidsongeschikten
Werkende armen
Mantelzorgers

Meetellen en meedoen

Het huidig sociaal beleid stoelt op het mens- en maatschappijbeeld van de zelfbewuste burger die zijn leven zelf in de hand neemt, zijn eigen loopbaan plant, eigen keuzes maakt, zichzelf indekt tegen risico's. Tegelijk richt dit beleid zich op groepen voor wie dat mensbeeld ver weg is: mensen zonder werk, mensen met een handicap, mensen met weinig inkomen, mensen die niks te kiezen hebben en het leven moeten nemen zoals het komt. Het sociaal beleid heeft de pretentie deze mensen te activeren tot meedoen, tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Dat kan alleen als deze mensen meetellen, als deze mensen, die vaak geen sterke positie innemen op de markt, ertoe doen in de samenleving. Pas dan is er sprake van een fatsoenlijke samenleving: een samenleving waarin mensen respect voor elkaar hebben, waarin geen plaats is voor vernedering, armoede, uitsluiting, verloedering en onveiligheid. Zo'n samenleving waarin mensen meetellen, is gerechtigd mensen aan te spreken om mee te doen en naar vermogen een bijdrage te leveren aan het goede samenleven.

Het tot stand brengen van zo'n samenleving is een zaak van lange adem. Om daaraan te werken moet ook de anti-armoedebeweging onderkennen dat niet tegen de ontwikkelingen in vastgehouden kan worden aan een ideaal maatschappijbeeld – de verzorgingsstaat – dat meer en meer verleden tijd aan het worden is. De uitdagingen op sociaal-economisch terrein moeten worden onderkend en opgepakt. Daartoe zijn nieuwe sociale arrangementen nodig op de terreinen van burgerschap, arbeid, inkomen, sociale zekerheid, onderwijs, huisvesting en gezondheidszorg. In het manifest wordt de richting aangegeven waarin deze nieuwe arrangementen gevonden kunnen worden, in samenspraak en samenwerking met maatschappelijke organisaties en overheden die zich ook sterk maken voor een samenleving waarin allen meetellen en meedoen.

Het tweede deel van het manifest schetst kort de situatie van een aantal groepen in Nederland die geconfronteerd worden met armoede en sociale uitsluiting. Per groep wordt een beperkt aantal maatregelen genoemd die ervoor kunnen zorgen dat op korte termijn verbetering komt in de situatie van deze groepen. Het is van belang dat deze groepen kennis nemen van elkaars situatie en elkaar steunen in de strijd daarin verbetering te brengen.

De voorstellen die op initiatief van de Sociale Alliantie in dit manifest zijn verwoord, worden onderschreven door onderstaande organisaties. Deze verbinden zich daarmee om binnen de beleidsruimte van hun eigen organisatie concrete bijdragen te leveren aan de verwerkelijking van de voorgestelde actieprogramma's en maatregelen.

Utrecht, oktober 2006

Werkgroep Arme kant van Nederland/EVA van de Raad van Kerken

Luijbenstraat 17, 5211 BR Den Bosch, 073-6121939

Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV)

Postbus 2475, 3500 GL Utrecht, 030-2913911

Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)

Postbus 8456, 1005 AL Amsterdam, 020-5816300

Humanitas

Postbus 71, 1000 AB Amsterdam, 020-5231100

Humanistisch Verbond

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam, 020-5219021

Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK)

Luijbenstraat 17, 5211 BR 's-Hertogenbosch, 073-6128201

Stichting Cliëntenperspectief (CliP)

Postbus 133, 3500 AC Utrecht, 0321-339063

Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-Raad)

Postbus 169, 3500 AD Utrecht, 030-2916600

Federatie van Ouderverenigingen (FvO)
 Postbus 85276, 3508 AG Utrecht, 030-2363767

Leger des Heils
 Spoordreef 10, 1315 GN Almere, 036-5398111

Lize, overlegpartner Rijksoverheid Zuid Europese gemeenschappen
 Postbus 14065, 3508 SC Utrecht, 030-2332100

SMN – Samenwerkingsverband van Marokkanen in Nederland
 Postbus 14172, 3508 SG Utrecht, 030-2367327

IOT – Inspraakorgaan Turken in Nederland
 Maliebaan 13, 3581 CB Utrecht, 030-2343625

LOWM – Landelijk Overlegorgaan Welzijn Molukkers
 Maliebaan 13, 3581 CB Utrecht, 030-2364184

SIO – Stichting Surinaams Inspraak Orgaan
 Maliebaan 13, 3581 CB Utrecht, 030 -2316014

Mezzo, Landelijke Vereniging voor Mantelzorgers en Vrijwilligerszorg
 Postbus 179, 3980 CD Bunnik, 030-6592222

Tiye International – Platform of the National Organisations of black, migrant and refugee women
 Boven Vredenburg 65, 3511 CW, 030-2382547

Landelijk Overleg Cliëntenraden Sociale Zekerheid (LocSZ)
 Postbus 133, 3500 AC Utrecht, 06-42092030

Landelijke Vereniging van Arbeidsongeschikten (LVA)
 Postbus 151, 6430 AD Hoensbroek, 045-5691994

Netwerk vrouwen, bijstand en armoede FNV Vrouwenbond
 Postbus 8576, 1005 AN Amsterdam, 020-5816398

ATD-Vierde Wereld Nederland
 Regentesseplein 13, 2562 EV Den Haag, 070-3615787

Stichting Leergeld Nederland
 Postbus 178, 5000 AD Tilburg, 013-5451656

Werkgroep Landbouw & Inkomen
 Horsterdijk 83, 5973 PM Lottum, 077-4631806

Landelijke Vereniging Thuislozen
 Mozeshuis, Waterlooplein 205, 1011 PG Amsterdam, 020-6221305

Groninger Netwerk Cliëntenraden Sociale Zekerheid
 Galjootstraat 31, 9642 NM Veendam, 0598-613474

Fries Samenwerkingsverband Uitkeringsgerechtigden (FSU)
 Keetwiltje 1, 8921 EV Leeuwarden, 058-2139992

Arme Kant van Groningen en Drenthe
 Rummerinkhof 2-4, 9751 SL Haren, 050-5344522

Vereniging Cliëntenraden Sociale Zekerheid Drenthe
 Postbus 123, 7900 AC Hoogeveen, 0522-261375

Vereniging Sociaal Drenthe
 Postbus 278, 9400 AG Assen, 0592-243949

Provinciale Stuurgroep Arme Kant van Overijssel
 Postbus 3, 8140 AA Heino, 0572-346800

Arme Kant van Flevoland
 Postbus 3, 8140 AA Heino, 0572-346800

Gelderse Aanpak
 Postbus 1238, 6801 BE Arnhem, 026-3551777

Arme Kant van Zuid-Holland
 Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag, 070-3181670

Splinter, platform voor bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in Zeeland
 Postbus 407, 4330 AK Middelburg, 0118-682500

Stichting De Vonk, instelling voor maatschappelijk activeringswerk voor N-Brabant en Zeeland
 Sint Annastraat 20, 5025 KB Tilburg, 013-4647600

Vereniging Bus – Brabantse Uitkeringsgerechtigden Samen
 Lange Schijfstraat 109, 5038 TT Tilburg, 013-4609060

Stichting de Pijler, knooppunt van uitkeringsgerechtigdenorganisaties in Limburg
 Postbus 1121, 6201 BC Maastricht, 043-3525793

Provinciale Werkgroep Armoede Limburg
 Postbus 1121, 6201 BC Maastricht, 043-3525793

CMO Stimulans, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling
Graaf Florisstraat 41, 3021 CC Rotterdam, 010-4331911
Werkgroep Allochtone Vrouwen tegen Verarming Rotterdam
Graaf Florisstraat 41, 3021 CC Rotterdam, 010-4331911
Stichting PlusPunt – zelforganisatie van mensen met een minimuminkomen
Ootmarsumsestraat 78, 7602 JM Almelo, 0546-870211

Sociale Alliantie

Eind 2000 hebben de anti-armoedebeweging en haar bondgenoten besloten hun krachten beter te bundelen en de verzamelde inzet meer gericht toe te spitsen op een beperkt aantal programma's. Dat gebeurt in de *Alliantie voor sociale rechtvaardigheid*, korthedshalve meestal aangeduid als de *Sociale Alliantie*. In gezamenlijk overleg worden concrete actiepunten voor de korte termijn geformuleerd, worden trajecten uitgezet om gestelde doelen op langere termijn te bereiken en wordt op gezette tijden overlegd met landelijke, provinciale en lokale overheden. De gezamenlijk missie is verwoord in de manifesten *Het Sociaal Offensief* (2000), *Hoogste tijd voor sociale zekerheid* (2002) en *Meetellen en meedoen* (2006).

De Sociale Alliantie is een thematisch netwerk: er wordt in een open en flexibele structuur samengewerkt. Vertrekpunt zijn de eigen activiteiten die de afzonderlijke organisaties ontwikkelen ten aanzien van de brede maatschappelijke problematiek van verarming en verrijking. De meerwaarde van de Sociale Alliantie is dat ze deze afzonderlijke activiteiten thematisch met elkaar verbindt.

Het initiatief tot de vorming van de Sociale Alliantie werd genomen door: Anti-armoedeproject *Aanpak*, CNV, FNV, Humanistisch Verbond, Humanitas, Raad van Kerken, Sjakuus.
In de Sociale Alliantie participeert een groot aantal landelijke en provinciale organisaties. Via deze organisaties is daarnaast ook nog een veelvoud van lokale en regionale groepen betrokken bij de Sociale Alliantie.

Secretariaat:
Stichting CliP
dr. Raf Janssen
Veldstraat 37
5988 AK Helden
tel 06 50202921
info@stichtingclip.nl
www.socialealliantie.nl

Samenleving behoeft fatsoenering

Armoede en sociale uitsluiting zijn geen eigenschappen van mensen, maar kenmerken van samenlevingen. Het zijn verschijnselen die samenhangen met maatschappelijke ontwikkelingen die spanningen en oneffenheden oproepen in de samenleving. Deze heeft daar nog geen fatsoenlijk antwoord op gevonden.

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben het denkklimaat en de regelingen van de verzorgingsstaat onder druk gezet en deels ondergraven. Gedurende een aantal decennia zijn armoede en sociale uitsluiting weer hardnekkige problemen in Nederland. De samenleving worstelt met dit vraagstuk. Na een aanvankelijke onderkenning zonder een daadkrachtige aanpak ervan, is er thans een tendens om het armoedevraagstuk weg te definiëren. Met weggijken of bagatelliseren worden maatschappelijke vraagstukken doorgaans niet opgelost. Sinds het hoogtepunt van de verzorgingsstaat in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is de wereld waarin we leven sterk veranderd. De samenleving moet opnieuw haar denkklimaat en haar regelingen in fatsoen brengen om het armoedevraagstuk te overwinnen en een maatschappelijke situatie tot stand te brengen waarin armoede en sociale uitsluiting niet langer voorkomen. In die zin wordt ook gesproken over een samenleving die fatsoenering behoeft. Mogelijk is fatsoenering een beladen en misbruikte term, maar het blijft een begrip met een politiek-morele inhoud: het geeft aan dat de samenleving zichzelf de vraag stelt of ze als samenleving deugt, op orde is, sociaal is, een samenleving is waarin mensen omzien naar elkaar.

Het tweede deel van dit manifest gaat kort in op de discussie rond het meten van armoede en beschrijft de groepen die het ergst te lijden hebben van armoede en sociale uitsluiting. Het eerste deel gaat in op het huidige denkklimaat rond armoede en behandelt enkele maatschappelijke terreinen waarop een nieuw evenwicht gevonden moet worden tussen economische en sociale doelstellingen als:

- het stimuleren van economische flexibiliteit met open concurrerende markten binnen en buiten Europa en het onderhouden van sociale verbanden die burgers behoeden voor vernedering, armoede, verloedering en onveiligheid;
- het bevorderen van een aantrekkelijk vestigings- en bedrijfsklimaat en het ondersteunen van vormen van maatschappelijk verantwoord ondernemen die ook ruimte scheppen voor emplooi buiten de sfeer van de betaalde arbeid;
- het verhogen van de arbeidsparticipatie en de arbeidsproductiviteit en het scheppen van bestaanszekerheid voor zorgenden en verzorgden;
- het hervormen en dynamiseren van de arbeidsmarkt en het bieden van toekomstperspectief aan mensen die een zwakke positie innemen op deze arbeidsmarkt;
- het herstellen van het evenwicht in de begroting en het bevorderen van een rechtvaardige inkomensverdeling;
- het verminderen van de lasten op arbeid en het behouden van een robuuste financiële grondslag voor de sociale zekerheid;
- het investeren in de ontwikkeling van de kenniseconomie en het garanderen dat iedere jongere zijn schooljaren afsluit met goede startkwalificaties;
- het opbouwen van een informatiemaatschappij en het garanderen dat alle burgers op respectvolle wijze mee kunnen (blijven) doen aan de samenleving.

Terreinen waarop deze spanningen tot uiting komen zijn: burgerschap, arbeid, inkomen, sociale zekerheid, zorg, onderwijs en huisvesting. Het manifest geeft per terrein een korte situatieschets en enkele actieprogramma's die naar het oordeel van de Sociale Alliantie scharnierpunten zijn om de komende jaren inhoud te geven aan een beleid dat daadwerkelijk een einde maakt aan armoede en sociale uitsluiting.

Evenwichtige beeldvorming

Het maatschappelijke klimaat verhardt. De markt wordt minder dan voorheen geremd en getemd door de zekerheden van de verzorgingsstaat. We leven in een competitie-samenleving. Mensen staan er alleen voor. Ze moeten het door eigen inspanning zien te redden. In dit klimaat van sociale verharding verandert de positie van uitkeringsgerechtigden en andere armen. Voorheen waren zij slachtoffers van maatschappelijke ontwikkelingen of ziekte; zij verdienden compassie en compensatie. Die houding en die begrippen zijn goeddeels verdwenen. Het lijkt erop dat uitkeringsgerechtigden nu daders zijn geworden: ze worden in de beklagdenbank gezet; het hebben van een uitkering wordt een delict. De nieuwe slachtoffers zijn de werkende mensen, de belastingbetalers, de mensen die het gevoel hebben gekregen dat ze moeten opdraaien voor de inactiviteit van steeds grotere aantallen medeburgers. Deze omslag in denken wordt krachtig en positief-verhullend aangeduid met de leus 'eigen verantwoordelijkheid!'

Zo'n denkklimaat versterkt de tendens in beleid en uitvoering om armoede eerst en vooral toe te schrijven aan eigenschappen van arme mensen. Er wordt een beeld opgeroepen van persoonlijk falen van mensen: niet-willers en niet-kunners! Deze moeten met een straf beleid in het gareel worden gedwongen of geholpen. Deze beeldvorming en deze politiek van armenbegeleiding doen geen recht aan het lijden van armen, aan hun alledaagse ervaring van angst, zorg, onzekerheid, frustratie, pijn en woede. Hoewel armoede te maken kan hebben met persoonlijke kenmerken, plaatst het voortbestaan van omvangrijke armoede in een rijk land toch eerst en vooral vraagtekens bij de aard van onze samenleving. Hoe vergaren en verdelen we rijkdom in Nederland en hoe hangen die twee processen samen met verarming? Hoe organiseren we arbeid, zorg en zekerheid? Hoe vullen we burgerschap, participatie en medezeggenschap in? Welke kansen geeft het onderwijs aan onze kinderen? Hoe richten we de gezondheidszorg in en de huisvesting? De regelingen die op al deze terreinen zijn gemaakt, het denken en het beleid erover bepalen het karakter van onze samenleving. Het bestaan van armoede duidt op zwakke plekken in die regelingen, in dat denken en in dat beleid. De anti-armoedebeweging legt die zwakke plekken bloot en doet voorstellen om daar iets aan te doen. Dat is in het belang van arme mensen en in het belang van de hele samenleving. Onze samenleving hoort zo te zijn dat armoede niet voorkomt en dat geen (groepen) mensen gedwongen worden tot een tweederangs burgerschap.

Actieprogramma's

1. Een structurele aanpak van armoede

Niet alleen de individuele oorzaken van armoede worden in kaart gebracht en aangepakt, maar ook en primair de maatschappelijke oorzaken en achtergronden. Maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering, globalisering, flexibilisering, segregatie worden niet voetstoots aanvaard als autonoom en onbeïnvloedbaar. De landelijke overheid neemt het voortouw om de spanningen en oneffenheden die dergelijke ontwikkelingen oproepen te benoemen. Samen met andere overheden en maatschappelijke organisaties probeert ze daarop afdoende antwoorden te vinden om te voorkomen dat (groepen) mensen erdoor worden vernalen of structureel uitgesloten. Een sterke overheid en krachtige sociale spelers voeren samen met armen een beleid van sociale vernieuwing dat erop is gericht om het leefklimaat van deze armen te verbeteren en hun sociaal-economische positie te versterken.

2. Bejegening als zwaartepunt

Bejegening is een essentieel aspect van sociale dienstverlening. Dwang en drang mogen niet de boventoon voeren in het sociaal beleid. Vertrouwen schenken en perspectief bieden zijn de ingrediënten van een werkzame aanpak. Respect en invoelingsvermogen zijn kwaliteiten die ontwikkeld en onderhouden moeten worden bij medewerkers van uitvoeringsinstellingen. In overleg met maatschappelijke organisaties maken opleidingsinstellingen en uitvoeringsinstellingen (bij)scholingsprogramma's rond het thema bejegening. Daarbij krijgen armen zelf voldoende gelegenheid om hun alledaagse ervaringen en hun duiding van de werkelijkheid in te brengen.

Volwaardig burgerschap

Burgerschap is een taakstellend begrip met als centrale kern: het actief deelnemen aan het maatschappelijke leven. Mensen die permanent in onzekerheid verkeren over hun materiële bestaansvoorwaarden kunnen niet ten volle inhoud geven aan hun rechten en plichten als burger. Mensen die niet met respect worden behandeld, die met onverschilligheid of vooroordelen tegemoet worden getreden en aan wie sociale erkenning wordt onthouden, kunnen niet ten volle deelnemen aan de samenleving. Dit houdt ook in dat armen voldoende ruimte en middelen moeten krijgen om hun eigen ervaringen en denkbeelden in te brengen in het maatschappelijke debat. En aan mensen met een handicap moet voldoende compensatie worden geboden via voorzieningen om als gelijkwaardig burger maatschappelijk te kunnen participeren.

Er moet een nieuw evenwicht worden gevonden tussen enerzijds het stimuleren van economische flexibiliteit om een sterke positie te behouden op de open concurrerende markten binnen en buiten Europa en anderzijds het onderhouden van sociale verbanden die burgers behoeden voor vernedering, armoede, verloedering en onveiligheid.

Meer dan tot nu toe moet daarbij rekening worden gehouden met het feit dat Nederland een multi-etnische samenleving is. De grondwaarden van vrijheid en gelijkheid moeten gelden voor alle burgers, ongeacht hun verschil in achtergrond en afkomst. Daarom is het verontrustend dat in toenemende mate een concentratie van arme mensen langs etnische lijnen plaatsvindt. Het armoedepercentage bij huishoudens van (im)migranten ligt drie tot vier maal hoger dan bij autochtone huishoudens.

Migranten zijn vaker afhankelijk van een uitkering, komen minder vaak aan het werk vanuit een uitkeringpositie, hebben veelal specifieke meerkosten en verdienen al werkend gemiddeld minder dan autochtone werknemers met een gelijk opleidingsniveau.

Actieprogramma's

3. Een sociale inbedding van de economie

Gemeenteraden en Colleges van B&W worden aangesproken om op lokaal/regionaal niveau naast de economische en fysieke infrastructuur de sociale infrastructuur stevig op de kaart zetten. Economisch geïnspireerde toekomstvisies onder aansprekende noemers als agriport, brainport, greenport worden evenwichtiger en duurzamer door ze te vervlechten met een soortgelijke inspirerende noemer vanuit het sociale: social port. Als onderdeel van het sociaal-economische beleid worden acties op touw gezet om lokaal en regionaal thuishavens tot stand te brengen, sociale verbanden waar mensen ertoe doen, zich vertrouwd voelen, tot hun recht komen, gerespecteerd worden, mee kunnen doen zoals ze zijn.

4. Een effectief antidiscriminatiebeleid

De werkloosheid onder (im)migranten (mannen en vrouwen) is hoog. Daar wordt speciaal beleid op ontwikkeld. Er wordt een effectiever herintreedstersbeleid gevoerd ten gunste van vrouwen uit (im)migrantengroepen. Het moet niet langer zo zijn dat sommige jongeren twee keer zo veel kans hebben werkloos te zijn als andere jongeren. Het moet niet langer zo zijn dat bedrijven bij een naam die 'allochtoon' klinkt terugkrabbelen wat betreft het aanbieden van stages. Het kabinet intensificeert zijn acties om er op aan te dringen dat alle gemeenten, alle bedrijven en alle instellingen een effectief antidiscriminatiebeleid ontwikkelen. Op de werkvloer moeten mensen ongeacht hun afkomst gelijke kansen krijgen, gelijk behandeld worden en gelijk beloond worden bij gelijkwaardig werk en opleiding. Niet alleen in het bedrijfsleven maar in alle maatschappelijke sectoren moet de aanduiding 'allochtoon' haar betekenis verliezen, omdat allen volwaardige burgers zijn die van elkaar mogen verschillen. Voor mensen met beperkingen moet de wet gelijke behandeling worden uitgebreid en op een effectieve wijze worden nageleefd.

Betaalde en onbetaalde arbeid

Betaalde arbeid wordt bij het bestrijden van armoede voorop gezet als de beste weg uit de armoede. Maar werken moet dan wel lonen! Steeds meer mensen die deze 'beste weg' (moeten) volgen, merken dat de werkelijkheid anders is dan de leer: ze krijgen (tijdelijk) betaalde arbeid, maar blijven toch gevangen in een situatie van armoede en onzekerheid. In heel Europa stijgt het aantal 'werkende armen'. Studies wijzen uit dat 17% van de zelfstandig werkenden en 6% van de werknemers in loonverband onder de armoedegrens leven. In Nederland zijn meer dan 200.000 huishoudens waar niet meer verdiend wordt dan het sociaal minimum. Voor een groot deel zijn dat eenoudergezinnen en kleine zelfstandigen, waaronder veel agrariërs. Dit is de keerzijde van een economisch beleid dat grootschaligheid in de productie en flexibilisering van de arbeid ondersteunt.

Mensen die voor anderen zorgen, vergaat het slecht in onze economie. Dat is een ongerijmdheid die met name slecht uitwerkt voor vrouwen. Het feit dat vrouwen onevenredig hoog vertegenwoordigd zijn in de lage inkomensgroepen en dus vaker dan mannen geconfronteerd worden met armoede heeft veel te maken met hun zwakkere positie op de arbeidsmarkt en met de maatschappelijke en economische onderwaardering van zorg.

Betaalde arbeid is belangrijk en daarom moet er creatieve inzet zijn bij bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden om banen tot stand te brengen en in stand te houden waarin mensen mogelijkheden krijgen zich te ontplooien, te voorzien in hun levensonderhoud en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Onze samenleving steunt echter niet alleen op betaalde arbeid. Ook onbetaalde zorgarbeid en andere vormen van maatschappelijke inzet zijn onmisbaar voor het functioneren van de samenleving en haar burgers. Vrijwilligerswerk en mantelzorg moeten meer waardering krijgen. Sommige mensen komen meer tot hun recht in de sector van de onbetaalde zorgeconomie. In deze sfeer liggen ook de activiteiten van het sociaal bouwwerk van vrijwillige organisaties, de civil society, die steeds meer aandacht krijgen in het sociale en economische beleid.

Actieprogramma's

5. Het reïntegratiebeleid aanvullen met scholing en gesubsidieerde arbeid

Het in veel gemeenten gebruikelijke reïntegratiebeleid wordt op twee punten aangepast: scholing en begeleiding staan centraal; er worden verbeterde vormen van gesubsidieerde arbeid ontwikkeld. Er is niet langer een exclusieve aandacht voor de kortste weg naar de arbeidsmarkt. Blijvende uitstroom vergt goede scholing en adequate begeleiding. Deze zijn nodig om mensen goed toe te rusten zodat zij zich staande kunnen houden op de steeds flexibelere arbeidsmarkt. Onderkend wordt dat voor sommige mensen geen passende plek is op de moderne arbeidsmarkt. Voor deze mensen worden opnieuw vormen van gesubsidieerde arbeid ontwikkeld. De beloning van deze arbeid is zodanig dat mensen gevrijwaard zijn van armoede en zich gewaardeerd weten voor het werk dat ze doen.

6. Ruimere mogelijkheden voor emplooi in onbetaalde arbeid

Gemeenten en UWV worden aangespoord om mensen met weinig of geen perspectieven op de arbeidsmarkt ruimere mogelijkheden te geven om emplooi te vinden in de sfeer van de civil society, om daar hun kwaliteiten te ontdekken en uit te bouwen en met ondersteuning en begeleiding te werken aan de opbouw en uitbouw van hun sociaal kapitaal. Dat is in het belang van betrokken mensen én in het belang van de sociale samenhang in de samenleving. Het kan een bijdrage leveren om allerlei sociale problemen te voorkomen. Dat geldt voor vrijwilligerswerk, het geldt ook in situaties waarin mensen mantelzorg (moeten) verrichten of kinderen (moeten) verzorgen. Werk dat op het eerste oog economisch niet rendeert, kan bij nader inzien door zijn sociaal rendement wel degelijk lonend zijn voor de samenleving. Het kan ook in economische zin de samenleving veel voordeel opleveren en hoge (zorg)kosten besparen. Bovendien kunnen mensen middels activiteiten in de sfeer van de civil society hun zelfvertrouwen hervinden en hun kwaliteiten uitbouwen, wat een eventuele overstap naar de betaalde arbeid kan vergemakkelijken.

Leefbaar inkomen

Armoede is meer dan een gebrek aan inkomen, maar zonder een leefbaar inkomen kan armoede niet worden opgelost. Veel van de huidige armoede is ontstaan, omdat door overheidsmaatregelen in het verleden het sociaal minimum te laag is geworden. Zeker als mensen langere tijd zijn aangewezen op zo'n minimum, ervaren ze grote problemen met rondkomen. Nieuwe methoden om armoede te meten kunnen dat ergerlijke feit mogelijk uit de statistieken halen, maar niet uit de werkelijkheid. Een rechtvaardig inkomensbeleid vraagt om het tegengaan van het steeds verder uit elkaar groeien van inkomens en vraagt ook om het optrekken van het sociaal minimum naar een niveau dat mensen in staat stelt als volwaardige burger deel te nemen aan de samenleving.

Het te lage minimum en de voortdurende stijging van de vaste lasten maken dat steeds meer mensen niet meer rond kunnen komen en in de problemen raken. Het aanvullende inkomensbeleid dat gemeenten kunnen – niet moeten! – voeren, biedt enig soelaas, maar volstaat niet. Het wordt door het rijk, dat dit beleid moeilijker heeft gemaakt, opgevoerd als een vast onderdeel van de plicht die de overheid heeft om aan iedere burger een leefbaar minimuminkomen te garanderen. Maar wat in de ene gemeente goed is geregeld, bestaat in de andere niet. Zo ontstaat rechtsongelijkheid voor mensen. Ook de omvang van het 'niet-gebruik', de onderbenutting van regelingen, is hoog. De aanvullende regelingen moet men zelf aanvragen en lang niet iedereen is goed geïnformeerd over de aanwezige mogelijkheden. Zelfs bij intensieve voorlichting worden veel mensen niet bereikt. Bovendien zijn de drempels om gebruik te maken van de regelingen hoog: lange procedures, ingewikkelde formulieren, inbreuk op privacy.

Eén op de acht kinderen in Nederland leeft op of rond de armoedegrens. Het gaat om 430.000 kinderen en jongeren. Ze worden geconfronteerd met problemen op verschillende terreinen: sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, gezondheid, inkomen. Onderzoek laat zien dat een kwart van de gezinnen op het minimum niet elke dag een warme maaltijd eet, omdat het geld daarvoor ontbreekt. In 2002 vonden er 5310 huisuitzettingen plaats ten gevolge van huurachterstanden. In 2003 waren dat er 7166 en in 2004 was het aantal gestegen tot 8400. Het aantal huishoudens met problematische schulden wordt geschat op meer dan 200.000. Bij 20 tot 40% van deze huishoudens gaat het om mensen met een laag inkomen. Dat zijn 40.000 tot 90.000 huishoudens. Het aantal dak- en thuislozen en het aantal mensen dat aangeduid wordt als 'verkommerden en verloederden' neemt toe. Er komen steeds meer mensen in onze samenleving die sociaal uitgesloten worden. Dat betekent niet dat deze mensen uit de samenleving zijn verdwenen. Sommige groepen zijn iets minder zichtbaar dan andere, maar de sociaal uitgeslotenen blijven deel uitmaken van onze samenleving.

Actieprogramma's

7. Het verhogen van het minimum

Om voor iedereen tenminste de koopkracht te handhaven blijft het sociaal minimum gekoppeld aan de algemene en incidentele loonontwikkeling. Om in het verleden opgelopen achterstanden te compenseren wordt het sociaal minimum elk jaar extra verhoogd. Het uit elkaar groeien van inkomens wordt tegengegaan. Er vindt een inkomensherverdeling plaats via fiscale maatregelen met hogere tarieven voor de hogere inkomens of door aftrekposten alleen nog aftrekbaar te maken tegen één tarief. Dat laatste om te voorkomen dat mensen met een hoog inkomen meer voordeel hebben van aftrekposten dan mensen met een laag inkomen. Verder komt er een wet die de beloning van topambtenaren en andere dienstverleners in de (semi)publieke sector maximeert tot het salarisoniveau van de minister-president.

8. Inkomensondersteuning van gemeente categoriaal, van rijk fiscaal

Problemen van niet-gebruik, van verschuiving 'van recht naar gunst' en van hoge uitvoeringskosten worden voorkomen of tegengegaan door gemeenten toe te staan en financieel toe te rusten om opnieuw het inkomensondersteuningsbeleid categoriaal uit te voeren. Daarnaast zet het rijk subsidies en bijlagen om in fiscale toeslagen, opdat deze in de vorm van negatieve belasting ook ten goede komen aan de laagste inkomensgroepen.

Sociale zekerheid

Tot voor kort was het sociaal beleid erop gericht mensen te beschermen tegen de risico's van de markt. Tegenwoordig staat het sociaal beleid steeds meer in dienst van de verdere ontwikkeling van de markt. Deregulering en privatisering zijn de trefwoorden van het moderne beleid. Dat geldt ook voor de sociale zekerheid. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is een beleid gevoerd van ingrijpen in de hoogte en duur van de uitkeringen. Naderhand kwam daar de doelstelling van volumebeperking bij en werd er steeds meer gekoerst op de privatisering van de sociale zekerheid. Het sociaal stelsel dat in een jarenlange strijd van de vakbeweging en andere maatschappelijke organisaties werd uitgebouwd om de markt te temmen, te civiliseren, moet nu op orde worden gebracht door diezelfde markt. De overheid trekt zich terug en de sociale partners worden steeds meer buiten spel gezet. Voor veel mensen met flexibanen, voor veel zzp'ers (zelfstandig ondernemer zonder personeel), voor mensen met gezondheidsproblemen, voor werklozen, voor arbeidsongeschikten, voor uitkeringsgerechtigden en voor andere groepen die niet zo sterk staan op de markt betekent deze vermarkting een verslechtering van hun situatie en hun positie. De private verzekeraars zullen proberen hun winst veilig te stellen door de kosten te beperken via het niet of maar beperkt gebruiken van voorzieningen door cliënten. De solidariteit die de basis vormde van de sociale zekerheid, wordt daarmee ondergraven.

Actieprogramma

9. *Vernieuwing van de sociale zekerheid langs drie wegen*

Het sociaal stelsel is altijd een mengsel geweest van publieke en private initiatieven. De overheid, de markt en het maatschappelijk middenveld hebben een aandeel gehad in het tot stand komen en in stand houden van het sociaal stelsel. De rol en ruimte van deze drie actoren ondergaan verandering in de tijd. De laatste decennia maakt de markt zich opnieuw erg breed. Om het evenwicht te herstellen is het nodig dat de overheid en het maatschappelijk middenveld zich de komende jaren duidelijker manifesteren in de sociale zekerheid. Dat kan langs drie wegen:

- a. *Een krachtiger uitdrukking van de algehele solidariteit in de samenleving door de overheid garant te laten staan voor een fatsoenlijk leefbaar inkomen, dat burgers vrijwaart tegen gebrek en de mogelijkheid geeft om volwaardig mee te doen in de samenleving. Om dit leefbaar inkomensniveau te halen wordt de komende vier jaar een extra verhoging toegepast van het sociaal minimum.*
- b. *Een meer solide en solidair kader waarbinnen de private spelers zich dienen te bewegen: de politiek zorgt voor duurzame polisvoorwaarden die garant staan voor hoogwaardige sociale zekerheid en de overheid zorgt voor publiek toezicht.*
- c. *In plaats van de werkloosheidsverzekering te verslechteren worden de sociale partners ondersteund om een werkgarantierегeling te realiseren: mensen worden niet meer werkloos, maar gaan met behoud van loon van werk naar werk en periodes daartussen worden gebruikt voor scholing, zorg en sabbaticals.*

Toegankelijk onderwijs

De huidige samenleving is een kennismaatschappij. Nog sterker dan voorheen is het opleidingsniveau van mensen bepalend voor hun sociale positie. Veel laaggeschoolde werknemers ontdekken hun gebrek aan kennis en vaardigheden pas als de schooljaren verleden tijd zijn. Veel ouders die moeten rondkomen van een minimuminkomen vinden een goede opleiding voor hun kinderen belangrijk en hebben er veel voor over. Velen cijferen zichzelf weg in het belang van hun kinderen. Het dreigende isolement van hun kinderen is reden om te bezuinigen op andere, ook noodzakelijke, uitgaven voor het gezin. Zeker als er meer kinderen naar het middelbaar onderwijs gaan, levert dat problemen op. Zelfs als de landelijke regeling voor de tegemoetkoming in de schoolkosten, de WTOS, optimaal wordt gebruikt, biedt deze onvoldoende soelaas om alle schoolkosten te dekken.

Het onderwijs beoogt jongeren een goede startkwalificatie voor de arbeidsmarkt te geven. Armoede draagt echter bij aan voortijdig schoolverlaten. Onvoldoende opleidingsmogelijkheden als gevolg van een handicap dragen bij tot armoede. Door snel aan het werk te gaan, denken jongeren de situatie thuis te kunnen verbeteren. Maar als ze zonder diploma van school gaan, is de kans groot dat ze zelf op hun beurt ook weer in armoede terechtkomen. Schoolkosten mogen geen belemmering vormen voor de schoolkeuze of voor de motivatie om een opleiding wel of niet af te maken. Terecht wordt het belang benadrukt van levenslang leren. De mogelijkheden daartoe moeten aanwezig zijn, ook voor mensen met een handicap of een minimuminkomen en ook voor ouderen. Dat is in het belang van betrokkenen, maar het is ook nodig voor het functioneren van een snel vergrijzende samenleving.

Actieprogramma's

10. Gratis en toegankelijk onderwijs

Onderwijs is de basis en de toekomst van onze samenleving. Deze basisvoorziening moet voor iedereen toegankelijk zijn. Ouderbijdragen, lesgeld en kosten voor schoolboeken vormen een financiële drempel voor mensen met lagere inkomens. Om die drempel weg te nemen moet onderwijs gratis zijn. Zolang dit landelijk nog niet is gerealiseerd, heeft de lokale overheid tot taak een regeling te treffen die afdoende inkomensondersteuning geeft aan minimahuishoudens met schoolgaande kinderen ter bestrijding van de extra kosten die het onderwijs met zich meebrengt. Het onderwijs moet letterlijk én figuurlijk toegankelijk zijn. De draagkracht van reguliere scholen moet worden verbeterd. De Wet Gelijke Behandeling moet ook van toepassing worden verklaard op basis- en voortgezet onderwijs. Dit zal tot gevolg hebben dat ook mensen met een handicap een onderwijsloopbaan kunnen voltooien, teneinde zich een volwaardige positie op de arbeidsmarkt te verwerven.

11. Levenslang en levensbreed leren

Overheden, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen maken afspraken over het opzetten van praktijkgerichte leerwerkplekken en arbeidsnabije scholing, opdat alle jongeren goed toegerust worden voor de arbeidsmarkt. Daarnaast stimuleren en faciliteren ze levenslang en levensbreed leren, opdat alle mensen, ook ouderen, hun vaardigheden en competenties verbreden en mee kunnen (blijven) doen in de zich snel ontwikkelende kenniseconomie. Alle burgers, te beginnen bij de laaggeschoolden, krijgen daarvoor een toereikend budget en reële kansen.

Fatsoenlijk wonen

Politiek en overheden hebben veel van hun invloed en zeggenschap op het terrein van de volkshuisvesting verloren sinds de woningbouwverenigingen zijn geprivatiseerd. Dit heeft een negatieve uitwerking gehad op de woonomgeving van grote groepen mensen. Huurders met een laag inkomen komen drie soorten problemen tegen. Ten eerste problemen die samenhangen met de woning zelf, namelijk de hoogte van de huur, de vaste lasten en de kwaliteit van de woning. Ten tweede problemen met de woonomgeving, met name minder leefruimte en voorzieningen, en meer onveiligheid en lawaai. Ten derde in een heel bijzondere vorm: als niet-wonen, dat wil zeggen als gebrek aan een zekere, zelfstandige en menswaardige vorm van onderdak. Huurders met een minimuminkomen hebben vaak niet of nauwelijks keuzevrijheid om deze problemen te ontlopen of verandering te brengen in hun situatie. Daarom moet de overheid ten aanzien van wonen een actief, sociaal en solidair beleid voeren. De laatste jaren is dat onvoldoende gebeurd.

In combinatie met het gevoerde sociaal-economische beleid heeft het huisvestingsbeleid van de laatste decennia geleid tot het ontstaan van arme buurten. Daar wonen mensen bij elkaar die weinig tot geen toekomstperspectief hebben voor zichzelf en hun kinderen. Het zijn mensen die economisch overbodig zijn, die geen plek krijgen op de arbeidsmarkt, die zich deels afwijkend gedragen. In dit verband duikt opnieuw het begrip 'onderklasse' op. In het beleid wordt vaak exclusief het accent gelegd op de gedrags- en overlastproblemen die een aantal bewoners van deze buurten veroorzaken. Vooral in de grotere steden gaat het veelal om oude achtergestelde buurten waar thans meer mensen uit de etnische minderheidsgroepen wonen. Deze voelen zich buitengesloten en gediscrimineerd. Ze zien weinig kansen voor hun kinderen. De jongeren in deze wijken zoeken naar eigen wegen om een plek te veroveren in een samenleving die hen steeds openlijker afwijst.

Actieprogramma's

12. Veilig wonen

Alle burgers, ook mensen met een laag inkomen, hebben recht op veilig wonen. Dat wil zeggen dat ze beschermd zijn tegen criminaliteit en verloedering en dat ze wonen in wijken waar ze zich vrij in de openbare ruimte kunnen bewegen. Veilig wonen wil ook zeggen dat mensen in buurten en in huizen wonen met een goed leefklimaat, waar ruimte is voor ontmoeting, creativiteit, sociale innovatie, kunst en cultuur. Dit doel kan niet tot stand worden gebracht in een snel verslechterend klimaat van wij-zij. Dit is een negatieve spiraal die moet worden doorbroken. Dat vergt een gericht beleid op meerdere terreinen met een accent op de sociaal-economische positie van achtergestelde groepen. Een van de belangrijkste invalshoeken daarbij is de buurt, de woonomgeving: achtergestelde buurten moeten een extra impuls krijgen, opdat mensen gezond en wel kunnen wonen.

13. Sociale en solidaire woningbouw

Overheden en woningcorporaties stellen samen een uitvoeringsprogramma op met harde afspraken om achterstanden op het terrein van de sociale woningbouw binnen vier jaar in te lopen: in versneld tempo worden goede en betaalbare huurwoningen gebouwd; de huurtoeslag (huursubsidie) blijft onaangetast en doorgevoerde verslechtingen worden ongedaan gemaakt. Er komt een eerlijker regeling voor de aftrek van de hypotheekrente. Hierdoor dalen de prijzen van de woningen en krijgen jongeren en andere starters meer mogelijkheden op de woningmarkt.

Goede gezondheidszorg

Onderzoeken wijzen uit dat mensen met een hoge opleiding en een hoog inkomen twaalf jaar minder ziek zijn en drie tot vijf jaar langer leven dan mensen met een minimuminkomen. Het is onrechtvaardig dat ziek of gezond zijn zo sterk afhangt van iemands sociaal-economische status (opleiding, inkomen, beroep). De relatie kan ook omgekeerd liggen: een slechte gezondheid of handicap kan leiden tot een lage economische status. Het bestrijden van sociaal-economische gezondheidsverschillen mag niet beperkt blijven tot het stimuleren van gezonder gedrag. Daarnaast gaat het eerst en vooral om het scheppen van betere leef-, woon- en werkomstandigheden.

In 2006 is een nieuw ziektekostenstelsel ingevoerd. Het is goed dat het onderscheid tussen ziekenfondsverzekerden en particulieverzekerden is afgeschaft. Maar daarnaast zijn er negatieve effecten: het pakket is ingeperkt en de premie moet betaalbaar worden gehouden met een toeslagensysteem dat tot veel fouten leidt waar minima behoorlijk last van kunnen hebben. Ook het systeem van no-claim werkt in het nadeel van kwetsbare groepen. Intussen is er een politieke meerderheid die de no-claim-regeling zo snel mogelijk wil afschaffen.

In Nederland wonen meer dan 70.000 mensen met een ernstige psychische handicap. Voor deze burgers is het moeilijk om een volwaardige plaats in de samenleving te krijgen. Armoede kan een bedreiging inhouden voor de geestelijke gezondheid van mensen. Daarnaast is het zo dat cliënten van de GGZ en (ex-)psychiatrische patiënten vaak vanwege hun handicap te maken krijgen met armoede en sociale uitsluiting. Zak- en kleedgeldregelingen voor mensen die in instellingen verblijven zijn bepaald niet genereus te noemen: al vele malen is door ervaringsdeskundigen duidelijk gemaakt dat mensen die in instellingen verblijven niet rond kunnen komen met het geld dat hen ter beschikking staat en dat ze moeten bezuinigen op de aanschaf van kleding, persoonlijke verzorging, reiskosten, vakantie, uitstapjes, lidmaatschappen van verenigingen en soms op eten en drinken. Ambulante patiënten zijn vaak afhankelijk van een uitkering en het perspectief om uit die situatie te komen is meestal niet zo groot. Veel mensen kampen met geldgebrek en schulden. De slechte financiële positie waarin veel mensen met een psychische handicap verkeren, belemmert hun reïntegratie en participatie in de samenleving.

Actieprogramma

14. Laat mensen erbij horen

Om ertoe bij te dragen dat mensen met een psychische handicap een volwaardige plaats krijgen in de samenleving, kan de gemeente de volgende stappen zetten:

- a. Als gemeente het voortouw nemen om alle betrokkenen bijeen te brengen om een plan op te stellen om verbetering te brengen in de maatschappelijke situatie van mensen met een psychische handicap. Naast verbetering van de zorg en ondersteuning aan deze mensen bevat zo'n plan ook acties om mensen met een psychische handicap aan zinvol werk of een baan te helpen, aan een geschikte woning, en aan andere mogelijkheden om aan het maatschappelijk verkeer mee te doen, zoals onderwijs en vrije tijd.*
- b. Als gemeente in het WMO-beleid tot uiting brengen dat vriendendiensten, maatjesprojecten, mantelzorg, zelfhulp en lotgenotencontacten vormen van informele zorg zijn, die onmisbaar zijn in het proces van vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg en die daadwerkelijke ondersteuning en facilitering behoeven.*
- c. Als gemeente met rechte rug in overleg treden met de bevolking over de integratie van mensen met een psychische handicap.*

Te veel arme mensen in Nederland

Door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is onlangs een nieuwe methode gelanceerd om armoede te meten. Vertrekpunt zijn de behoeften van de mensen aan de onderkant van de samenleving: wat zijn de noodzakelijke kosten van bestaan? Of om de vraag anders te stellen: welk inkomen moet iemand minimaal hebben om rond te kunnen komen? Het uiteindelijke antwoord dat de SCP op deze vraag geeft is dat de armoedegrens ver beneden de grens ligt die nu gehanteerd wordt. Armen zelf is overigens niets gevraagd.

Met de nieuwe maat voor armoede zijn niet langer 10% van de huishoudens in Nederland arm, maar slechts 3,6% (low cost-budget) of hooguit 6,4% (modest but adequate-budget). Ineens is heel veel armoede opgelost, verdwenen, uit de boeken geschreven, opgelost in de brij aan cijfers en berekeningen. De alledaagse werkelijkheid van de armen die niet rond kunnen komen van het sociaal minimum dat ver boven de nieuwe armoedegrens ligt, is gebleven zoals ze was: niet te dragen en niet te verdragen!

In 1899 stelde de Engelse onderzoeker Seebohm Rowntree de omvang van de armoede in de stad York vast met behulp van minimumbudgetten, die onder meer gebaseerd waren op calorieën-berekeningen die officieel golden voor de armenwerkhuisen. Sindsdien discussiëren de wetenschappers met elkaar over de armoedegrens. Politici en beleidsmakers hebben altijd grote belangstelling gehad voor deze discussies. Voor hen hingen de omvang en de ernst van het armoedevraagstuk er van af. Aan de armen zelf gaan dit soort discussies goeddeels voorbij. De werkelijkheid van de tabellen en de grafieken van de wetenschappers staan volkomen los van de dagelijkse werkelijkheid van het rekenen en cijferen dat armen moeten doen om de eindjes aan elkaar te knopen. Vanuit de wetenschap van hun eigen werkelijkheid en de werkelijkheid om hen heen, wisten en weten zij heel scherp het antwoord op de vraag hoeveel armen er zijn in een rijke samenleving: het zijn er te veel!

Zonder te streven naar volledigheid volgt hier een korte beschrijving van een aantal groepen die anno 2006 nog steeds te maken hebben met armoede. Tussen deze groepen bestaan veel verschillen. Kennis van deze verschillen is belangrijk voor een effectief beleid op het gebied van armoedebestrijding. Categorieel maatwerk is het devies: naast een algemeen beleid van maatschappijvernieuwing moeten op korte termijn maatregelen worden genomen die inspelen op de specifieke situatie van (groepen) mensen.

Kinderen en jongeren

Eén op de acht kinderen in Nederland leeft op of rond de armoedegrens. Dat zijn er 430.000! Deze kinderen en jongeren hebben vaak te maken met problemen op verschillende terreinen: gezondheid, sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, toekomstkansen. Vanwege financiële problemen kiezen veel jongeren voor een vervolgopleiding die beneden hun niveau ligt. Naast gebrek aan mogelijkheden voor een goede sociale en emotionele ontwikkeling en naast achterstand in startkansen door belemmeringen op het terrein van onderwijs, worden veel jongeren uit gezinnen met een bijstandsuitkering al op jeugdige leeftijd geconfronteerd met een financiële zorgplicht voor hun ouders. Zo'n start in het leven is niet goed voor hun gevoel van eigenwaarde, hun recht op zelfstandigheid en hun loopbaanperspectief. Dat geldt voor alle kinderen die in zo'n situatie zitten, maar speciaal voor kinderen uit huishoudens die te maken hebben met generatielange armoede.

Maatregelen

- a. *Inkomensafhankelijke verhoging van de kinderbijslag.*
- b. *Het volledig kostendekkend maken van de tegemoetkoming studiekosten (WTOS).*
- c. *Het verbeteren van de studiefinanciering voor jongeren uit gezinnen met een laag inkomen.*
- d. *Het stimuleren en faciliteren van scholen om een gericht beleid te voeren rond armoede van kinderen: docenten trainen om vroegtijdig signalen op te vangen en om op respectvolle wijze adequate hulp te geven of te mobiliseren.*

Armen van generatie op generatie

Een deel van de armen verkeert al generatieslang in een situatie van armoede. Deze ‘intergenerationele armen’ hebben voortdurend te maken met een individualisering van hun problemen. Dit heeft tot gevolg, dat het hebben van hulpverlening een deel is geworden van de vicieuze cirkel van de armoede waarin deze mensen leven. Dit gaat zo ver, dat zij vaak onterecht aangemerkt worden als ‘licht mentaal gehandicapt’ of dat hun kinderen het etiket ‘ADHD’ krijgen opgeplakt zonder dat psychisch en medisch onderzoek is gedaan. Het is al lang aangetoond dat opgroeien in armoede negatieve gevolgen heeft voor het gedrag van kinderen. Armen van generatie op generatie krijgen onevenredig vaak te maken met specifieke vormen van hulpverlening, als uithuisplaatsing van kinderen, opvoedingsondersteuning waaraan sancties zijn verbonden, en ook met speciaal onderwijs. Dit helpt weinig, omdat niet of te weinig wordt onderkend dat de problemen voortkomen uit zeer langdurige armoede, die mede door de maatschappij werd en wordt veroorzaakt.

Maatregelen

- a. *Het organiseren van dialogen tussen hulpverleners/beroepskrachten en mensen die schrijnende armoede kennen om tot een goede beeldvorming te komen en een beter beleid dat meer recht doet aan arme mensen.*
- b. *Het organiseren van (vakantie)gelegenheden waar gezinnen die in schrijnende armoede verkeren, even afstand kunnen nemen van hun eigen situatie, lotgenoten kunnen ontmoeten en tot rust kunnen komen.*

Migranten

Het armoedepercentage ligt bij (im)migrante huishoudens drie tot vier maal zo hoog als bij autochtone huishoudens. Ook is vaak sprake van langdurige armoede: van de niet-westerse (im)migrante huishoudens met een laag inkomen is meer dan de helft al langer dan vier jaar hierop aangewezen. Deze hoge armoedepercentages houden verband met de ongunstige arbeidsmarktpositie van migranten: discriminatie op de arbeidsmarkt, relatief hoge werkloosheid, veel arbeidsongeschiktheid, de geringe arbeidsmarktparticipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen, het hoge aandeel Surinaamse en Antilliaanse bijstandsmoeders. Migranten hebben vaker dan autochtonen een korter arbeidsverleden in Nederland met navenante kortingen op hun pensioen. Vrijwel iedere migrant heeft te maken met een onvolledige AOW-opbouw. Steeds meer allochtone 65-plussers hebben een zodanig laag inkomen dat zij zijn aangewezen op aanvullende bijstand. Verder hebben migranten vaak extra kosten die verband houden met hun familie in het land van herkomst, bijvoorbeeld hoge telefoonkosten en reiskosten bij ziekte of overlijden.

Een groep migranten die een extra hoog risico loopt op armoede zijn de vluchtelingen, de asielzoekers en met name de illegalen. Zeker mensen zonder verblijfsrecht hebben te maken met onvoldoende inkomen, isolement, onvoldoende activiteiten, psychosociale en medische problemen.

Maatregelen

- a. *Het AOW-gat dichten via een verhoging van de ouderenkorting in de belastingen en het creëren van een aparte regeling AOW Plus, zodat ouderen niet meer in de bijstand komen; het verkorten van de AOW opbouwperiode naar 40 jaar.*
- b. *Gemeenten voeren een effectief anti-discriminatiebeleid en interculturalisatiebeleid, onder meer door zelf voldoende mensen uit alle bevolkingsgroepen in dienst te nemen en alleen zaken te doen met bedrijven die ook aan deze norm voldoen.*
- c. *Gemeenten blijven bij het kabinet aandringen op een ruimhartige pardonregeling en blijven noodopvang geven aan illegalen die door de landelijke overheid niet daadwerkelijk (kunnen) worden uitgezet en in plaats daarvan zonder voorzieningen op straat worden gezet.*

Chronisch zieken en gehandicapten

Er zijn in Nederland ongeveer anderhalf miljoen mensen met ingrijpende beperkingen ten gevolge van een handicap of chronische ziekte. Van deze groep leven naar schatting 400.000 mensen van een

minimuminkomen of minder. Chronisch zieken en gehandicapten hebben te maken met een scala van extra kosten die niet (volledig) vergoed of gedekt worden. Dit gegeven maakt de positie van chronisch zieken en gehandicapten onder de minimumgrens extra kwetsbaar.

Maatregelen

- a. *Alle meerkosten ten gevolge van handicap of chronische ziekte moeten volledig worden gecompenseerd.*
- b. *Een anti-cumulatieregeling voor alle eigen betalingen in diverse regelingen (AWBZ, WMO, Wvg, regeling hulpmiddelen, overige vervoersregelingen)*
- c. *In de Wet werk en bijstand de voorwaarden voor toekenning van de langdurigheidstoelage verruimen, zodanig dat ook chronisch zieken en gehandicapten met een inkomen net boven het minimum maar met extra kosten in verband met ziekte, daarvoor in aanmerking komen. De langdurigheidstoelage ambtshalve toekennen aan de mensen die daarvoor in aanmerking komen, dus ook mensen met een Wajong-uitkering.*

Alleenstaande ouders

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen hebben het vaakst een laag inkomen. In 2003 zat 37% van deze huishoudens onder de lage-inkomensgrens. Dat percentage is bijna vier maal zo hoog als het gemiddelde. In het merendeel van deze huishoudens staat de vrouw er alleen voor. Meer dan andere inkomensgroepen worden alleenstaande ouders geconfronteerd een onmogelijke keuze tussen gebrek aan geld of gebrek aan tijd. Om uit een armoedesituatie te komen moeten zij een full-time baan nemen waardoor zij een dubbele belasting hebben door het combineren van een betaalde baan met het alleen runnen van een huishouden en het alleen opvoeden van kinderen.

Maatregelen

- a. *Regelen dat alleenstaande ouders niet meer in de bijstand komen door een aparte regeling voor alleenstaande ouders te maken, uitgaande van gedeeltelijke arbeidsparticipatie met daaraan gerelateerd inkomen of bij werkloosheid of arbeidsongeschiktheid een uitkering, aangevuld met een inkomensafhankelijke toeslag (Wetsvoorstel Vazalo: voorziening arbeid en zorg alleenstaande ouders).*
- b. *Een collectieve zorgverlofverzekering van 70% van het minimumloon, te betalen uit de algemene middelen.*
- c. *Als het jongste kind 18 jaar wordt, nog studeert of slechts minimale verdiensten heeft, behoudt de ouder haar recht op de uitkering van alleenstaande ouder.*

Alleenstaanden

Alleenstaanden krijgen een lagere uitkering in vergelijking met gezinnen, maar tegelijkertijd hebben ze over het algemeen dezelfde vaste lasten. Bovendien komen zij niet in aanmerking voor die regelingen die zijn afgestemd op gezinnen. Van de huidige generatie ouderen leeft nog steeds een grote groep uitsluitend van de AOW-uitkering. Binnen deze groep is de positie van alleenstaande vrouwen ongunstiger dan die van mannen. Dit is onder meer toe te schrijven aan het feit dat deze vrouwen vaak een groot deel van hun werkzame leven hebben besteed aan hun gezin, waardoor ze geen kans hebben gehad een pensioen op te bouwen. Op dit moment leven ruim 200.000 oudere alleenstaande vrouwen op de grens van de armoede omdat hun inkomen bestaat uit alleen een AOW-uitkering, AOW met een zeer klein aanvullend pensioen of gedeeltelijke AOW met aanvullende bijstand.

Maatregelen

- a. *Verhoging van de heffingskorting (belastingaftrek) voor ouderen op minimumniveau en regelen dat ook mensen die geen of weinig belasting betalen deze korting krijgen.*
- b. *De mogelijkheid voor herintreedsters van 40 jaar en ouder om met terugwerkende kracht vanaf het 40e jaar pensioenopbouw in te kopen voor zorgjaren.*

- c. *Het individualiseren van uitkeringsrechten: het voorkomt dat vrouwen bij ziekte of werkloosheid afhankelijk worden van een partner; het stimuleert hen om zo mogelijk weer aan het werk te gaan; het behoedt hen voor armoede bij verlies van partner door dood of echtscheiding.*

Kleine zelfstandigen

Het armoederisico van zelfstandigen en freelancers is groot: bijna 16% van hen heeft een laag inkomen. Het risico is bijna viermaal zo hoog als dat van mensen in loondienst. Typerend voor de zelfstandige bedrijfsuitoefening is de afwisseling van perioden van lage en niet-lage inkomsten. Ongeveer de helft van de zelfstandigen met een laag inkomen verkeerde het jaar daarvoor boven de armoedegrens. Eén op de zeven arme zelfstandigen had de laatste vier jaar aaneengesloten een laag inkomen, hetgeen overeenkomt met ruim 2% van alle zelfstandigen. Voor bepaalde groepen zelfstandigen is de kans op een laag inkomen groter: niet-westerse allochtonen, alleenstaanden en zelfstandigen met minderjarige kinderen. Ook land- en tuinbouwers en startende ondernemers hebben een verhoogd risico op armoede.

Maatregelen

- a. *Verbetering van de positie van flexwerkers: eerder recht op een vast contract, recht op (brede) scholing bij werkgevers, een opbouw-WW zodat eerder recht ontstaat op een uitkering.*
- b. *De Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) is afgeschaft. Daar moet een betaalbaar alternatief voor in de plaats komen.*
- c. *De internationale vrijhandelsakkoorden mogen de belangen van arme boeren niet schaden en ook geen afbreuk doen aan de eigen voedselsoevereiniteit van (ontwikkelings) landen. Boeren moeten voor een eerlijk en duurzaam product een eerlijke prijs krijgen, zodat zij ook een fatsoenlijk inkomen kunnen verwerven.*

Dak- en thuislozen

Daklozen zijn ook in ons land een vast onderdeel geworden in het straatbeeld van de grote stad. Ook in kleinere steden en op het platteland zijn dak- en thuislozen. Hun aantal groeit. Hoeveel het er zijn weet niemand. Veel steden doen onderzoek om deze groepen in kaart te brengen. De groep daklozen is zeer divers: zorgbehoefte ouderen; psychiatrische patiënten; verslaafden aan drugs, alcohol of gokken; jongeren; ex-gedetineerden; illegalen; uit de opvang gezette asielzoekers; uit huis gezette gezinnen met kinderen. De merendeel van deze mensen is werkloos, staat er financieel slecht voor, heeft een zwak sociaal netwerk en een slechte lichamelijke conditie. Veel dak- en thuislozen hebben te maken met pure armoede.

Maatregelen:

- a. *Er moet een zorgplicht komen voor gemeenten: de verplichting om voldoende en adequate opvang te regelen.*
- b. *Er dienen daklozenteams ingesteld te worden die actief daklozen benaderen en adequate hulp bieden.*
- c. *Er dient meer aandacht te komen voor preventie, met name bij jongeren, en nazorg: niemand mag uit instellingen of inrichtingen ontslagen worden zonder begeleiding.*

Arbeidsongeschikten en andere uitkeringsgerechtigden

Sinds de jaren negentig is de positie van arbeidsongeschikten slechter geworden. De WAO (wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering) is vervangen door de WIA (wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen). Daarmee zijn de toetredingsvoorwaarden strenger geworden. Steeds meer mensen die vanwege hun gezondheidsproblemen hun baan verliezen, zijn daardoor aangewezen op een bijstandsuitkering en vallen daarmee onder de armoedegrens. Hetzelfde geldt voor veel mensen die

worden afgeschat, hun uitkering verliezen en werk moeten zien te vinden. Vaak is dat er niet en uiteindelijk komen ze terecht in de bijstand. Op die manier worden sociale risico's afgewenteld op individuele personen, hetgeen strijdig is met het principe van solidariteit waarop de sociale zekerheid is gebouwd. In 1979 was de bijstand nog een garantie om uit de armoede te blijven. Twintig jaar later is het hebben van een bijstandsuitkering de zekerste garantie om in de armoede te geraken. Veel mensen met een bijstandsuitkering hebben problematische schulden en zijn voor hun overleven aangewezen op voedselbanken die in steeds meer steden worden opgezet door het particulier initiatief.

Maatregelen

- a. *CWI, UWV en sociale dienst geven meer bekendheid en armslag aan de onafhankelijke arbeidsadviseurs die cliënten in de sociale zekerheid ondersteunen bij het maken van eigen keuzes en het zoeken van oplossingsstrategieën om aan het werk te komen.*
- b. *De uitkeringen van volledig arbeidsongeschikten (IVA) moeten op de kortst mogelijke termijn met 5 procent omhoog naar 75 procent. Voor de gedeeltelijk arbeidsongeschikten (WGA) moet er een loongerelateerde uitkering komen die past bij hun situatie: het arbeidsongeschiktheidspercentage maal 70% van hun oude loon.*
- c. *Elke gemeente maakt een plan om niet-gebruik te bestrijden. Onderdelen van dit plan zijn: vereenvoudiging van procedures en formulieren, meedenken en actieve voorlichting door consulenten, inschakelen van intermediairs (buurt- en wijkhuizen, woningcorporaties, mantelzorgers, thuiszorg, ouderenorganisaties, vakbonden).*
- d. *Betere preventie van schulden, het aan banden leggen van reclame voor consumptieve kredieten, hulp bij budgettering, voorkomen van niet-gebruik van voorzieningen, adequate en tijdige verstrekking van uitkeringen en schuldhelpverlening moeten voorkomen dat steeds meer mensen afhankelijk worden van schuldsanering. Bij schuldsanering de termijn gedurende welke mensen moeten zien rond te komen van een benedenminimaal inkomen terugbrengen van drie naar anderhalf jaar.*

Werkende armen

De groep van werkenden armen bestaat voor een groot deel uit alleenstaanden jonger dan 65 jaar en éénoudergezinnen. Deze groep heeft een inkomen ter hoogte van het minimumloon. Dat is € 1264,80 per maand. Veel van de werkende minima halen dit inkomen niet eens omdat ze parttime werken, een werkervaringsplaats hebben na een uitkering of schulden moeten afbetalen. Velen zitten op een inkomen tussen de 1000 en 1200 euro per maand. In 2005 waren er 250.000 huishoudens met baan maar met een inkomen om en nabij de armoedegrens. De armoedeval treedt op, omdat de inkomensondersteunende maatregelen die mensen met een uitkering wel krijgen, wegvallen.

Maatregelen

- a. *Maximaal fiscaal voordeel voor werkende armen.*
- b. *Aanvullingen op het sociaal minimum toegankelijker maken voor werkende armen (niet-gebruik effectief bestrijden).*

Mantelzorgers

De laatste jaren is in Nederland brede consensus ontstaan: onze samenleving kan niet zonder mantelzorg en zorgvrijwilligers. Er zijn maatregelen genomen om mantelzorg en vrijwilligerszorg te versterken, zoals uitbreiding van de mogelijkheden voor respijtzorg en extra financiële middelen voor ondersteuning. Deze maatregelen zijn belangrijk, maar nog onvoldoende. Een grote groep mantelzorgers is nog overbelast. Er zijn wachtlijsten voor vrijwilligerszorg (vrijwilliger thuishulp, buddyzorg en vriendendiensten). Onder meer door de vergrijzing neemt de druk op mantelzorgers toe. Mensen moeten langer doorwerken en meer uren werken zodat minder tijd beschikbaar is voor vrijwilligerswerk en de zorg voor hulpbehoevende naasten. Mantelzorgers vormen een risicogroep als

zij door hun (langdurige en intensieve) zorgtaken overbelast dreigen te raken en moeite hebben met de combinatie arbeid en zorg. Zij hebben vaak geen andere keuze dan in deeltijd te gaan werken of zelfs te stoppen met werken. Mantelzorgers lopen het gevaar door het wegvallen van inkomsten en door extra kosten vanwege ziekte van hun familielid of bekende in financiële problemen te raken. Mantelzorgers die zorg verlenen met een PGB krijgen wel een kleine compensatie, maar dit is niet te vergelijken met een salaris uit arbeid en er wordt ook niet voorzien in de pensioenopbouw. Daarnaast dreigt isolement, omdat er te weinig tijd is om sociaal actief te zijn en vrienden/familie/buren het soms moeilijk vinden om te gaan met een nieuwe situatie van ziekte en beperkingen.

Maatregelen:

- a. *Mantelzorg krijgt status als een van de centrale bouwstenen en kernpunten van het sociaal-economisch beleid. Naast de persoonlijke en sociale betekenis die mantelzorg heeft, levert ze miljarden op aan economische besparingen. Mede daarom kan er meer worden geïnvesteerd in deze zorg: verruiming van zorgverlof, financiële compensatie, pensioenopbouw.*
- b. *De levensloopregeling wordt aangepast voor het opnemen van mantelzorgverlof: niet alleen ouderschapsverlof wordt door de overheid financieel aantrekkelijk gemaakt door een belastingkorting, maar ook het mantelzorgverlof.*

**Een samenleving
zonder armoede
is rijker**